

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

9

Tanári útmutató  
szakiskoláknak

2

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

**SZAKMAI VEZETŐK**

**PÁLA KÁROLY** SZAKMAI IGAZGATÓ

**PUSKÁS AURÉL** FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

**RÁPLI GYÖRGYI** A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

**FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ**

**KORÁNYI MARGIT**

**VEZETŐ FEJLESZTŐK**

**ARATÓ LÁSZLÓ**

**KÁLMÁN LÁSZLÓ**

**SZAKMAI BIZOTTSÁG**

**BÓKAY ANTAL** ELNÖK

**BÁNRÉTI ZOLTÁN**

**CSERHALMI ZSUZSA**

**GYŐRI JÁNOS**

**SCHEIN GÁBOR**

**ALKOTÓSZERKESZTŐ**

**FENYŐ D. GYÖRGY**

**SZAKMAI LEKTOROK**

**A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI**

**SCHLEICHER IMRÉNÉ**

**TRENCSÉNYI BORBÁLA**

**FELELŐS SZERKESZTŐ**

**KÓRÓDI BENCE**

**BORÍTÓGRAFIKA**

**SZŰCS ÉDUA**

**TIPOGRÁFIA**

**BÁRD JOHANNA**

**SULINOVA**  
Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

© **SULINOVA KHT., 2006**

© **FENYŐ D. GYÖRGY, 2006**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBEŒ, -  
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.  
KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.  
MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA A SULINOVA KÖZOKTATÁS-FEJLESZTÉSI ÉS PEDAGÓGUS-TOVÁBBKÉPZÉSI KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: PÁLA KÁROLY ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: MÁSOLÓ FUTÁR KFT., 2006

**A M E G G Y Ő Z É S  
M Ű V É S Z E T E**

Tanári útmutató  
szakiskoláknak

Fejlesztő

Hajas Zsuzsa

## TARTALOM

### A MEGGYŐZÉS MŰVÉSZETE

**5. oldal** NÉVJEGY

**6. oldal** REKLÁM ÉS MANIPULÁCIÓ

**21. oldal** RETORIKA

**38. oldal** A VITA

# NÉVJEGY

A FEJEZET CÍME	A meggyőzés művészete
A FEJEZET CÉLJA	<ul style="list-style-type: none"><li>• A reklám, a manipuláció és a propaganda módszereinek megismerése, működési mechanizmusuk felismerése.</li><li>• A retorika alapvető eszközeinek megismerése, az értelmi, az érzelmi és az erkölcsi befolyásolás felismerése. Az érvelés képességének kialakítása, fejlesztése. Beszédművek szerkezetének tudatosítása. A hétköznapi életben, az állampolgári lét során szükséges beszédművek alkotása.</li><li>• Az érdemi és kulturált, strukturált vitára való képesség kialakítása, fejlesztése. Dolgok, jelenségek többoldalú vizsgálata, előnyök és hátrányok mérlegelési képességének kialakítása.</li></ul>
A FEJEZETBEN LÉVŐ MODULOK CÍME ÉS AJÁNLOTT ÓRASZÁMA	<ul style="list-style-type: none"><li>• Reklám és manipuláció: 3 óra</li><li>• Retorika: 4 óra</li><li>• Vita: 3 óra</li></ul>
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	9. évfolyam, 14–15. életév
FEJEZETKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	
AJÁNLOTT MEGELŐZŐ FEJEZET	Beilleszkedés és kívülmaradás
AJÁNLOTT KÖVETKEZŐ FEJEZET	Képzelt világban
A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI	Helyesírás, nyelvhelyesség, stilisztika, szövegszerkesztés; helyes kiejtés, az élőszó nem nyelvi kifejezőeszközeinek és a testbeszéd eszközeinek tudatosítása és gyakorlása.
KOMPETENCIATERÜLETI KAPCSOLÓDÁSI PONT	Beszédkészség, szóbeli szövegek alkotása és megértése; a tanulási képesség fejlesztése; az ítéloképesség, az esztétikai és történelmi érzék fejlesztése.
NAT (2003)	Rövidebb és hosszú szóbeli szövegek alkotása, szerkesztése; szövegek egymásra vonatkoztatásának gyakorlása; különféle műfajú és funkciójú szövegek alkotása; felkészülés nyilvános megszólalásra.
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁSI PONT	Énkép, önismeret; információs és kommunikációs kultúra; felkészülés a felnőtt lét szerepeire.
KÖVETELMÉNYEK	A műfaj, a szöveg célja, az olvasóközönség és a terjedelem figyelembevétele a szövegalkotás során; egyéni, páros és kiscsoportos retorikai és érvelő feladatok elkészítése; tevékeny és hatékony részvétel konstruált vitában.
ÉRTÉKELÉS	Az elkészült szövegművek folyamatos értékelése
TÁMOGATÓ RENDSZER	<ul style="list-style-type: none"><li>• <i>Magyar nyelv és irodalom</i> – tankönyv, szöveggyűjtemény és munkafüzet a szakképző iskolák 9. és 10. osztálya számára. (Szerkesztette Schleicher Imréné. Debrecen, 2001. és 2002. Pedellus Kiadó.)</li><li>• Hajas Zsuzsa: <i>Magyar nyelv 9–12. évfolyam</i>. Debrecen, Pedellus Kiadó</li></ul>

# 1. REKLÁM ÉS MANIPULÁCIÓ

## RÁHANGOLÓDÁS

Tapasztalataink a reklámokról

T/1.

5. oldal

15 PERC

(ebből 10 perc csoportban és 5 perc frontálisan)

### Tanári instrukciók

- A tanulók 3-4 fős csoportokban beszéljék meg a hét bevezető kérdést. A válaszadáshoz idézzék fel személyes emlékeiket, tapasztalataikat a reklámokról. A kérdések megbeszélésekor egy-egy kérdés megválaszolására mindig más csoport szóvivőjét kérjük fel.
- A példák gyűjtését (b) érdemes házi feladatnak feladni, mivel jó alkalom a lakóhely, a lakókörnyezet feltérképezésére reklámok tekintetében.

Kiemelt képességek, készségek: megfigyelőképesség és asszociációs készség, kooperatív készség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: csoportmunka, frontális munka

### 1. Olvasd el az alábbi két idézetet, majd oldd meg a feladatokat!

„Mindent hallgass meg, de ne higgy el hamar semmit.” (Phaedrus)

„Az úgynevezett demokratikus politikai berendezkedésű országokban egyre kifinomultabb propaganda-technikákat vetnek be; fontos, hogy az emberek ismerjék működési mechanizmusukat, értsék hatékonyságuk rejtjelmeit, sikeresen alkalmazhassák a lelki önvédelem minden feltárt eszközét, anélkül, hogy elsodorná őket a mély cinizmus világméretű hullámverése. [...] Hisszük, tudunk valamicskét arról, hogy hat a meggyőzés és miért. Meg arról, miként védekezhetünk, amikor gátlástalan rábeszélők (különösen azok, akik indulnak a választásokon) bedobják magukat és az említett technikákat.”

(Pratkanis és Aronson)

- a) Beszéljétek meg 3-4 fős csoportokban az alábbi kérdéseket, majd egy-egy szóvivő ismertesse a csoport álláspontját!
- (1) Értelmezd a fenti idézeteket: lehetséges-e a modern társadalmakban kibújni a reklám és a propaganda hatása alól?
  - (2) Szerinted mi a reklám célja?
  - (3) Mióta létezik a reklám?
  - (4) Igazat mond-e a reklám?
  - (5) Mit gondolsz magadról: Te ellen tudsz-e állni a reklám hatásának?
  - (6) Milyen a jó márkanév?
  - (7) Mire való a csomagolás?

## MEGOLDÁSI JAVASLATOK

A lehetséges válaszok fontosabb elemei:

- (1) A reklám és a propaganda hatása alól nem könnyű kitérni. A reklámokat törvények szabályozzák. Elsősorban a tudattalanunkat befolyásolják. A védekezés egy lehetséges módja, ha ismerjük a reklámok hatásmechanizmusát.
- (2) A reklám többletfogyasztásra ösztönöz (termék vagy szolgáltatás reklámja), illetve azonosulást vagy bizonyos magatartásformákat vár el az emberektől (társadalmi érték, eszme vagy politikai ügy reklámja).
- (3) A szó szoros értelmében vett reklám a XVII. század óta létezik, keletkezése és elterjedése szorosan összefügg az ipari forradalommal és a modern ipari társadalmakkal.
- (4) A reklámtörvény ugyan előírja, hogy nem szabad valótlanítást reklámozni, de a reklám hatásmechanizmusában benne van, hogy többet ígér, mint amennyit valóra vált. Egyes tanulók úgy érvelhetnek, hogy komoly cégnek sem rövid, sem hosszú távon nem éri meg a hazugság – amennyiben az ellenkezője bizonyítható.
- (6) A jó márkanév rövid (legfeljebb két szóból áll, ezen belül a fantáziánév lehetőleg nem hosszabb négy szótagnál). Jelentenie kell valamit, de ne emlékeztessen másra, mint amire használni akarják:
  - vannak a termék funkciójához kötődő nevek (pl. Chemotox, Sundance napozóhab),
  - gyakori a görög, latin, történelmi vagy mitológiai utalás (pl. Hélia krém, Amo szappan, Theodóra ásványvíz),
  - valamint a származási helyre utaló névadás (pl. Sió, Szentkirályi ásványvíz, Óbudai Gyémánt stb.).
  - a márkanév utalhat a termék összetevőire (pl. Q-10 krém),
  - kötődhet személyekhez (pl. Ferrari, Hilton, Kotányi, Oetker's),
  - igen sok a betűszavas márkanév (az angol főleg a hárombetűset kedveli: IBM).
- (7) A szép csomagolás jobban eladhatóvá teszi a terméket, ezt azonban a modern ipari társadalmak eltűnővé teszik, s a sok csomagolóanyag környezetvédelmi és ökológiai szempontból fölösleges és káros.

b) Melyik reklámfajta milyen termék, szolgáltatás, ötlet vagy társadalmi érték reklámozására alkalmas? Írjátok a reklámfajták mellé egy-egy példát!

- (1) szórólap:
- (2) szlogen:
- (3) tűzfalreklám:
- (4) reklámgrafikával festett járművek:
- (5) emblémával, felirattal ellátott ajándéktárgyak:
- (6) hirdetőoszlop:
- (7) kártya:
- (8) plakát:
- (9) kirakat:

## JELENTÉSTEREMTÉS

A reklám, mint a kor tükré

T/2.

6. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók figyeljék meg, hogy milyen képi információk alapján milyen korban helyeznék el a képeket. Kérdezzük meg, szerintük mit reklámoznak a képek.

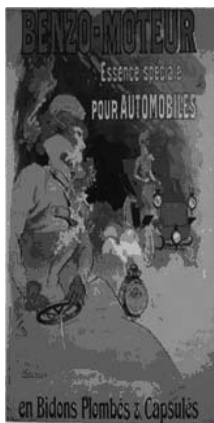
Kiemelt képességek, készségek: vizuális kommunikációs képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni megfigyelés, frontális megbeszélés

## 2. A reklám mint a kor tükré

A reklámok stílusa, képi megformáltsága koronként változik. Hogyan tükrözi a XX. század eleji modern ipari társadalmak világát és fogyasztási szokásait az alábbi néhány régi reklám? Milyen hatásra építenek?



## A REKLÁM TÖRTÉNETÉBŐL

A litográfiát (a kő-, illetve fémfelületre nyomtatást) 1793-ban találták fel, ettől kezdve vált lehetővé a jó minőségű plakátok tömeges előállítás. A plakátművészet klasszikus kora kb. 1870-től a második világháborúig tartott. Meghatározó kezdeti személyisége volt a francia Jules Chéret (ejtsd: zsül séree), a „Benzol-Moteur” (ejtsd: benzomotör) feliratú plakát festője. Chéret szerint a plakátnak elsősorban nem az írásos, hanem a képi látvány révén kell hatnia, ezért plakátjain az információt többnyire egy színes, központi figura sugallja.

Gladys Peto 1920 körül készült plakátja arra buzdít, hogy kiránduljunk vonattal a szabadba. Az 1920-as, 30-as években utazási láz tört ki Nyugaton. A gazdagok divatos autót vásároltak, a kisemberek pedig olyan plakátok előtt ábrándoztak, mint Otto Ernstnek a Chryslert (ejtsd: krájzler) reklámozó műve.



## Reklámidő és célközönség

T/3.

7. oldal

10 PERC

(ebből pármunka: 5 perc, frontális munka: 5 perc)

Tanári instrukciók: A tanulók beszéljék meg párokban, milyen reklámokat sugároznának a megnevezett műsorszünetekben.

Kiemelt képességek, készségek: megfigyelőképesség, vizuális információk feldolgozásának képessége

Célcsoport-differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: pármunka, frontális munka

### 3. Reklámidő és célközönség

Melyik reklámidőt milyen reklámokkal célszerű kitölteni a televízióban? Sorolj föl olyan terméket, szolgáltatásokat, témákat, célokat, amelyeket a megjelölt műsoridőkben lehetne a leghatékonyabban reklámozni!

- a) hírműsor szünete:
- b) szappanopera szünete:
- c) sportközvetítés szünete:
- d) színházi közvetítés szünete:
- e) akciófilm szünete:
- f) talk show szünete:
- g) meseműsor szünete:
- h) valóságshow szünete:

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A feladat során a tanulók valószínűleg rájönnek arra, hogy mit jelent a célközönség. Minden reklámidő akkor a leghatékonyabb, ha a célközönségét éri el.

## A műsorvezető

T/4.

8. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók mondják el, milyen szereposztás, milyen külsőségek és milyen magatartásformák jellemzik a jó műsorvezetőt (híradóst). Ha az előző feladatokra több időt fordítottunk, akkor erre a feladatra már nem kerül sor az órán. Adhatjuk referátumötletnek is,

a tanulók a különböző csatornák és országok híradóit összehasonlíthatják. A modern demokráciák televíziós híradói számára a mintaadó és az etalon a műsorvezetés tekintetében a BBC.

Kiemelt képességek, készségek: megfigyelési képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: frontális megbeszélés

#### 4. A műsorvezető

Hány műsorvezetőt alkalmaznál esti híradóban, ha te lennél a hírműsor igazgatója? Milyen neműek lennének? Milyen életkorúak? Milyen öltözködést és viselkedést írnál elő nekik?

Egy klasszikus reklám

T/5.

9. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók megfigyelhetik, hogy másként viselkedik-e a Madách-korabeli rikkancs, mint a mai utcai rikkancsok, ügynökök, kikiáltók.

Az óra végén kérjük meg a tanulókat, hogy a következő órára hozzanak páronként egy reklám-újságot.

Kiemelt képességek, készségek:

a) feladat: asszociációs készség (a felhívó kommunikációs funkció felismerése)

b) feladat: kreatív szövegalkotási képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások:

a) feladat: csoportmunka;

b) feladat: egyéni munka

#### 5. Olvassátok fel a következő, egy klasszikus irodalmi műből származó reklámszöveget, és elemezzétek, mire építi a hatást!

Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámájának tizenegyedik színében Ádám és Lucifer Londonban, a Temze és a Tower közötti vásári sokadalomban sétál. Egy bábjátékossal találkoznak:

„Csak erre, erre, kedves jó urak,  
Mindjárt kezdődik az előadás.  
Mulatságos komédia nagyon,  
Szemlélni, mint szedé rá a kígyó  
Az első nőt, ki már kíváncsi volt  
S mint vitte ez csávéba akkor is már  
A férfiút. – Láthattok ürge majmot,  
Mi méltósággal játssza emberét,  
Láthattok medvét táncmester gyanánt.  
Csak erre, erre, kedves jó urak!”

- a) A fenti részlet alapján válaszolj az alábbi kérdésekre!  
 (1) Milyen a kikiáltó modora?  
 (2) Milyen műsorszámokra és hogyan hívja fel a figyelmet?
- b) Képzeld el, hogy egy mai vándorcirkusz téged alkalmaz kikiáltóként. Tervezd meg a kikiáltó öltözékét, és írd meg a reklámszövegét! 5-6 mondatnál nem lehet hosszabb a mondanivalód! Technikai eszközöket is igénybe vehetsz, de élhetsz a személyes hatás varázsával is.

Figyelem! A következő órára páronként egy reklámújságot kell hozni!

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Az ilyen irodalmi példák feltétlenül hordozzák a kor léggörét. A tanulók rávezethetők arra, hogy a reklámszöveg is erősen kultúrafüggő. A szellemes és kreatív rikkancsszövegeket értékeljük. Ha kifutunk az időből, akkor a szövegalkotási feladat legyen házi feladat.

### A reklám hatása

T/6. 10. oldal  
 20 PERC

### Tanári instrukciók

- A diákok a behozott reklámújságot vagy tévéreklámokat elemezik párban, a megadott táblázat szempontjai szerint.
- Amennyiben ez megoldható, a feladat helyettesíthető oly módon is, hogy az óra elején az osztály nézzen meg egy 5 perces televíziós reklámműsort. A tanulók próbálják megfigyelni, hogy az egyes reklámok mire építik a hatásukat. A film közben jegyzeteket készíthetnek a munkafüzet táblázatába. A filmet követően 3-4 fős csoportokban beszéljék meg, összegezzék a megfigyeléseiket.

Kiemelt képességek, készségek: vizuális kommunikációs képesség, vizuális és verbális információ összekapcsolása, kooperatív készség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: csoportmunka, frontális munka

Eszköz: reklámújságot – vagy: egy fő műsoridőben a közelmúltban sugárzott 5 perces reklámananyag (videofelvétel)

## 6. Írjatok össze 6-8 gyakran vetített tévés reklámot, vagy gyűjtsetek példákat a reklámújságból! Vizsgáljátok meg, melyik reklám mit hangsúlyoz, mire építi a hatását!

Manipulációnak nevezzük azt a hatást, amellyel a közvéleményt befolyásolják a tömegtájékoztatási eszközök. (Manipulációnak nevezzük azt is, ha egy ember egy másikat vagy másokat úgy befolyásol, hogy az ne vegye észre, illetve ha a másik embert a saját céljai eszközévé teszi.)

A reklámok gyakran élnek manipulatív eszközökkel.

Keressetek olyan reklámot, amely

- A) valamilyen életérzést sugall,
- B) humoros,
- C) racionális (ésszerű, az értelmünkre hat),
- D) az érzelmekre hat,
- E) fenyeget, félelmet kelt,
- F) egyes korosztályokat érint,
- G) kisgyerekekkel vagy szép nővel próbálja eladhatóvá tenni a terméket,
- H) igazat és hasznos információkat mond, nem manipulál.

A felidőzésben és a rendszerezett gondolkodásban segít a következő táblázat kitöltése:

Milyen termék?	Márkanév	Mit hangsúlyoz a reklám?	Szlogen	A címzettek köre (célcsoport)
A)				
B)				
C)				
D)				
E)				
F)				
G)				
H)				

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Az összegző megbeszélés során minden új reklám kapcsán más tanulói csoportot kérjünk fel beszámolásra.

Demokrácia és manipuláció

T/7.

12. oldal

5 PERC

**Tanári instrukciók:** A tanulók gondolják át, hogy miért a demokratikus társadalmakra jellemző a manipuláció: másutt nincs, vagy csak nem szembetűnő.

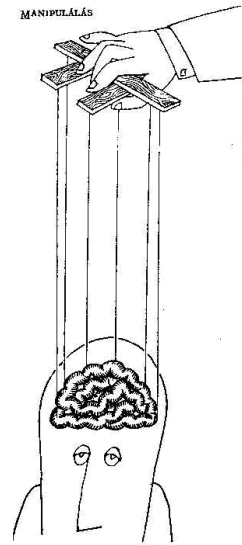
**Kiemelt képességek, készségek:** gondolkodóképesség, kooperatív készség

**Célcsoport–differentiálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** pármunka, frontális munka

## 7. Demokrácia és manipuláció – beszélgetés

Egy reklámpszichológus szerint a manipuláció a gyengék önvédelmi fegyvere és menedéke azoknak, akik meg vannak fosztva a hatalomtól és a kényszerítő eszközöktől. Mit gondolsz, miért jellemző sajátossága a demokratikus társadalmaknak a manipuláció? Mit gondolsz arról, van-e különbség a diktatúrák és a demokráciák manipulációs szokásai között?



### MEGOLDÁSI JAVASLAT

A legtöbb közvetlen emberi kommunikáció általános sajátossága a meggyőzésre törekvés. Az ember nem csak információt akar közölni a másik emberrel, hanem – akarva-akaratlanul – befolyásolni is akarja. Mindez a demokratikus társadalmakban nagyobb teret kap: a diktatúrákban ugyanis kevésbé van szükség a rejtett manipuláció eszközeire. A demokráciáknak viszont alapelve, hogy mindent szabad, ami másnak nem árt, s amit a törvények nem tiltanak, így kap szabadságot a manipuláció is. A szólásszabadság azonban olyan érték, amelyhez a modern társadalmak ragaszkodnak. A manipuláció természete pedig kiismerhető, fel lehet készülni arra, hogy manipulálni akarnak bennünket.

#### Reklámújságok

T/8.

12. oldal

15 PERC

(ebből pármunka: 10 perc, frontális megbeszélés: 5 perc)

#### Tanári instrukciók

A párokon belül az egyik diák a reklámújság egy oldalának tipográfiáját, színvilágát és képi információit elemzi, értékeli, keres jó és rossz reklámot. A másik a reklámok igazságtartalmát értékeli.

Kiemelt képességek, készségek: képi és nyelvi információk felismerése, összekapcsolása, kooperatív készség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: pármunka, frontális munka

Eszköz: páronként egy reklámújság

## 8. Elemezzétek egy friss reklámújság egy oldalát!

- Nézzetek meg egy reklámújságot! Válasszatok ki egy oldalt belőle, és elemezzétek! Milyen a közölt reklámok tipográfiája, képi látványa, színvilága? Melyik reklám hogyan rangsorolja az információt? Válasszatok ki a közöltek közül a legjobb és a legrosszabb reklámot! (Az elemzéshez hasznos tanács: a jó reklám megadja az olvasás logikus sorrendjét.)

- b) Keressetek példát a reklámújság hirdetései között az alábbi manipulációs technikákra:
- (1) az igaz hamissá alakítása,
  - (2) az igazság álságos torzítása,
  - (3) a tények egy részének kendőzése.

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Ajánlatos olyan reklámújságot választani, amelyben van sok apró, de képi látványként is értékelhető hirdetés.

Készítsünk reklámanyagot!

T/9.

13. oldal

Házi feladat önkéntes alapon. Mivel nagy önállóságot kívánó kreatív feladat, elkészítését jutalmazzuk.

**Tanári instrukciók:** Egyénileg vagy párban készítsenek reklámanyagot iskolájuk számára a diákok. A megoldás elkészítéséhez több napot, legalább egy hétvégét adjuk.

**Kiemelt képességek, készségek:** képi és nyelvi információk alkalmazásának képessége

**Célcsoport–differentiálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** otthoni munka, szorgalmi házi feladat

**Eszköz:** rajzlap

### 9. Készíts reklámanyagot!

Az iskolák gyakran a diákokat is bevonják az intézményt népszerűsítő tevékenységbe a következő tanév beiskolázásának előkészítésekor. Készítsetek A/4-es nagyságú szórólapot az iskoláról, melyen diákként tájékoztatjátok a leendő diákokat. A reklámszöveg legyen könnyen érthető, információi legyenek pontosak, de ébresszen vágyakat és kíváncsiságot is! A szöveget rajz, képi információ is kiegészítheti!

JEGYZETEK A SZÓRÓLAPHOZ

A hatás összetevői

T/10.

14. oldal

8 PERC

**Tanári instrukciók:** A tanulók vizsgálják meg, hogy a képnek vagy a szövegnek van-e erősebb hatása.

Kiemelt képességek, készségek: kép és szöveg együttes olvasásának képessége  
 Célcsoport–differenciálás: az egész osztály  
 Módszerek, eljárások: egyéni munka, frontális munka

**10. Keresd meg a hatás összetevőit a következő régi magyar reklámokon!**



**MEGOLDÁSI JAVASLAT**

A megvizsgált régi magyar plakátok azt a Chéret által teremtett hagyományt követik, hogy a plakát legyen erőteljesen vizuális, s minden egy központi képi információ köré szerveződjön. A szöveg szerényen beleépül a képi információba, lehetővé teszi azonosítását, kódolását. Érdeemes visszalapozni a már korábban elemzett Chéret- plakáthoz, és eszközrendszerét összehasonlítani a későbbi magyar plakátokkal.

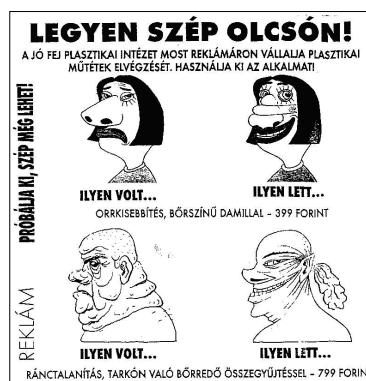
Reklámparódia

T/11. 16. oldal  
 5 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók figyeljék meg, hogy mit parodizál a grafika! Milyen élettapasztalat, életbölcesség lehet a karikaturista üzenete?

Kiemelt képességek, készségek: vizuális információ feldolgozása  
 Célcsoport–differenciálás: az egész osztály  
 Módszerek, eljárások: frontális munka

**11. Írj arról, miért jó paródia a következő reklámgrafika!**



## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A tanulók vagy a tanár felvethetik, hogy egyes világrészeken és bizonyos társadalmi csoportokban gyakori, hogy az emberek plasztikai sebéssel korrigáltatják szépséghibáikat. A rajz megmutatja, milyen butaság a divatot követni, s hogy a szépség nemcsak a külsőségeken múlik. Nagyon csúnya emberből semmiféle módon nem lehet szépet varázsolni.

### Színházi plakátok

T/12. 17. oldal

5 PERC

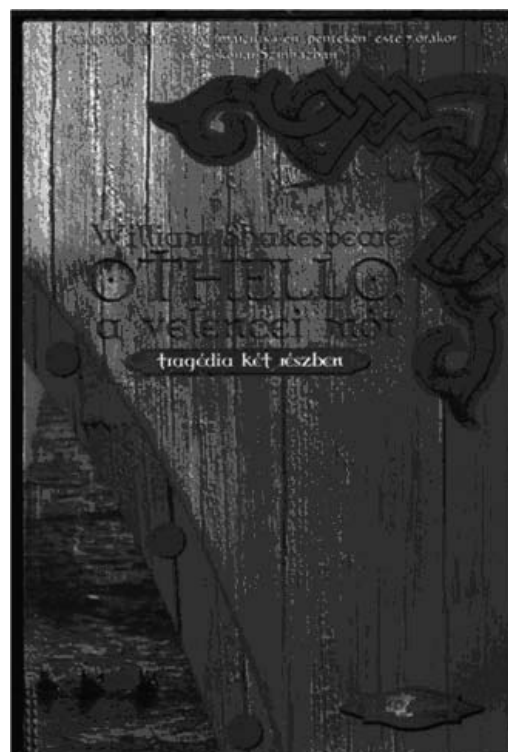
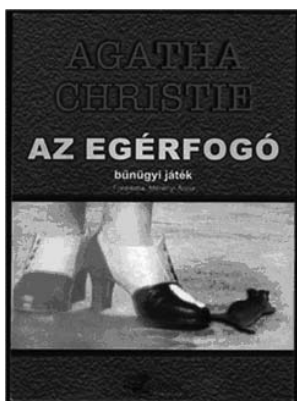
Tanári instrukciók: A tanulók azt beszéljék meg, hogy milyen darabot képzelnének el, ha csak a színházi prospektus lenne az egyetlen információ az előadásról.

Kiemelt képességek, készségek: kép és szöveg együttes olvasásának képessége, kooperatív képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: pármunka, frontális munka

12. Fogalmazd meg külön-külön, hogy a látvány révén milyen illúziókat, várakozásokat, elvárásokat keltenek a következő színházi reklámanyagok!





## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A színházi műsorfüzetek jó példái annak, hogy a jelentés kialakításába, az értelmezésbe belejátsszik a külső kontextus is.

A diákok minden bizonnyal ismerik Agatha Christie nevét. Az *egérfogó* című detektívtörténethez készült plakát azért kelt valódi illúziókat, mert Agatha Christie történetei többnyire zárt térben, a gyanúsítottak körülhatárolt körében játszódnak. A szereplők alkalmi együttléte során a kisvárosi élet figuráit ismerhetjük meg. A plakáton egy pár női cipőt látunk, a gazdáját nem. Viselője idős hölgy lehet, s a cipő egy egér farkán tapos. A látvány mindkét eleme szimbolikus: vannak emberek, akik urai, mások áldozatai a körülményeknek.

Göran Tunström 1937-ben született svéd drámaíró, neve a magyar közönség előtt nem nagyon ismert. A műsorfüzet két képi toposza viszont érthető a diákoknak: mind a kerék, mind a hajó toposzával találkozhattak már. A *Karácsonyi oratóriumban* három generáció tragédiákkal övezett sorsát ismerhetjük meg retrospektív technikával.

Tamási Áron *Énekes madár* című népi játékának színlapján a madarak szerelmi történetet sejtetnek. Tamási, ahogy írja, azt szerette volna, hogy „... olyan bűvölet szállja meg a néző lelkét, hogy édes megrettenéssel fogja érezni, hogy a szentek vagy a madarak sorába került. Utána természetesen pislogni fog, s majd vacsorázni, – mint az emberek általában.”

Shakespeare *Othellójának* színlapján súlyos mondanivalót sejtet a rusztikus, nehéz, fémpántokkal ellátott kapu.

Egy bolt látványa

T/13.

18. oldal

10 PERC

**Tanári instrukciók:** A tanulók azt gondolják át, hogy a különböző üzlettípusok esetében a környezet színei hogyan befolyásolják a termék kínálhatóságát és keresletét. Tervezőmunkájukat segítheti, ha megnézik egy XX. század elején készült hentesüzlet külső-belső képét.

**Kiemelt képességek, készségek:** kooperatív készség, vizuális információ feldolgozása, ízlés

**Célcsoport–differentiálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** csoportmunka, frontális munka

### 13. Határozd meg a boltok látványának színvilágát!

Tegyük fel, hogy leendő vállalkozó vagy, aki a közeljövőben üzleteket nyit. Milyen megrendelést adnál a belsőépítésznek

- egy húsüzlet,
- egy élelmiszerbolt,
- egy textilbolt,
- egy cipőbolt
- vagy egy bútorüzlet

színvilágát, a falak festését illetően, hogy a környezet segítse az üzleti tevékenységet, és ne akadályozza? Elképzeléseid kialakításában segíthetnek egy régi budapesti hentesüzlet külső és belső képei.



## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A reklámpszichológia üzleti szempontból mérte fel a színek hatásait. A kék szín húsüzletbe nem jó, mert kék környezetben gusztustalanná válnak a húsok, ellenben jó a rózsaszín. A sötétvörös ingerel minden környezetben, a melegzöld viszont nyugtat. Élelmiszerboltban praktikus a sárga szín, a textil-, cipő- vagy bútörületben a sötétebb tónusok is harmonikusak. A lila, a sötétsárga és a bíborvörös viszont riasztó. Újabban a lakberendezés feng sui<sup>1</sup> irányzatának hívei is fokozottan ügyelnek a színek megválasztására. Kultúrtörténeti érdekesség, hogy a színek polaritások rendszerét Európában először Goethe írta le. Fő színeknek a sárgát, bíbort és a kéket tartotta, mellékelemeknek pedig a vöröset, az ibolyaszínt és a zöldet. Amikor számítógéppel változtatunk egy kép színezésén, a vörös, zöld és kék alapszíneket használjuk.

Egy világ cég reklámja

T/14.

20. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: Sok világ cég alkalmazza azt az eszközt, hogy akármilyen nyelven íródjon is a reklám (itt például thai), néhány elem alapján azonnal azonosítani lehet a terméket. Kérdés, hogy a diák milyen elemek alapján azonosítja az üdítőital-reklámot.

1 A feng sui kínai eredetű lakberendezési, épülettervezési és -tájolási iskola.

Kiemelt képességek, készségek: fogalmazás vizuális kommunikációval kapcsolatban  
Módszerek, eljárások: frontális megbeszélés

14. Hogyan segít a nagy nemzetközi cég thaiföldi reklámjának színvilága és alapformái abban, hogy felismerd, milyen termék reklámjáról van szó?



### MEGOLDÁSI JAVASLAT

Vörös-fehér, egy hullámvonallal a kép közepén. Érdekes a vizsgált Coca-Cola-reklámot összehasonlítani a stílusértő, korábban megismert Chéret-plakáttal. Feltűnő, hogy a régi plakát figurális, életképszerű, a száz évvel későbbi pedig csak két színre és néhány formára épít (a hullámvonalra). A tanulók ugyanakkor bizonyára tudnak példákat említeni arra, hogy nem halt ki a figurális poszter (például a moziplakátok), s Kelet-Európában is vannak kiváló művelői. A rendszerváltást előkészítő időkből emlékezetes pl. Orosz István grafikája, a hájas tarkójú katonafej: Tovarisi, konyec!

A propaganda

T/15.

20. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók választhatnak a részfeladatokból, vagy a tanár jelöli ki. A tanulóknak csak fejenként egyet kell megoldaniuk, de azt igényesen.

Kiemelt képességek, készségek:

- a) és b) gondolkodó- és rendszerező- képesség
- c) kreatív szövegalkotási képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni munka, a tanuló választása szerint egy feladatot kell megoldania

Eszközök: helyesírási szabályzat és szótár, környezetvédő vagy jótékonyági szervezetek kommunikációs anyagai, középiskolai történelemkönyvek, néhány napi- vagy hetilap az utóbbi hetek regionális vagy országos sajtójából

**15. Írj példákat a propagandáról!**

Az eszmék, nézetek terjesztését a modern társadalmakban propagandának nevezzük. A propaganda leggyakoribb eszközei a leegyszerűsítés vagy a felnagyítás, a befogadó elvárásaihoz való igazodás és a meggyőződésekkel való „fertőzés”. Jó és rossz ügyek, nézetek mellett egyaránt lehet propagandát kifejteni. Jó ügyek például a környezet és az egészség védelme, a katasztrófák által sújtott területek és a rászoruló emberek megsegítése.

- Gyűjts példákat a közelmúltból jó ügyek propagandatevékenységéről! Vizsgáld meg, mennyire működött hatékonyan a propaganda! (Gyűjthetsz példákat az iskola, a település, az ország életéből.)
- Gyűjts történelmi példákat arról, amikor rossz ügyeket szolgáltak az emberek, vagy „bedőltek” valamilyen propagandának és maguk is áldozattá váltak!
- Milyen iskolai ügy érdekében fejtenél ki szívesen propagandát? Készíts hozzá kampánytervet!

**MEGOLDÁSI JAVASLAT**

Ha a feladatkijelölés után másfél-két perccel a tanulók még nem tudnak mit kezdeni, sétáljunk közöttük, és provokatív kérdésekkel segítsük a gondolkodást. (Lehet, hogy egy-két név is elegendő, hogy az emlékek felidéződjenek (pl. Greenpeace<sup>2</sup>, cunami; keresztes háborúk stb.). Értékeljük a gazdag példaanyagot tartalmazó, jó elemző munkákat és a szellemes, ötletes, nyelvileg is elfogadható stílusú fogalmazásokat.

**REFLEKTÁLÁS**

Modern mese

T/16.

22. oldal

10 PERC

**Tanári instrukciók:** Választani lehet a 15. és a 16 feladtból. Összesen egyet kell megoldani, de azt igényesen.

**Kiemelt képességek, készségek:** kreatív szövegalkotási képesség

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** egyéni munka, a tanuló választása szerint egy feladatot kell megoldania

**Eszköz:** helyesírási szabályzat és szótár

**16. Írj modern mesét a következő ötletek egyike alapján!**

- Utazás Reklámországban. (Hétköznapi történet arról, hogy szüntelen márkanekbe és szlogenekbe botlunk. Maga a történet is szlogenekben fogalmazódhat meg.)
- Utazás egy reklámtalan országban: (sci-fi egy olyan civilizációról, ahol nincs manipuláció és reklám)

**MEGOLDÁSI JAVASLAT**

Ha a feladatkijelölés után másfél-két perccel a tanulók még nem tudnak mit kezdeni, sétáljunk közöttük, és provokatív kérdésekkel segítsük a gondolkodást.

## 2. RETORIKA

### RÁHANGOLÓDÁS

A nyilvános megszólalás  
fontosságáról

T/1.

24. oldal

10 PERC

(ebből párban 6 perc, frontálisan 4 perc)

Tanári instrukciók: A tanulók olvassák el Horatius és Kölcsey gondolatát, és válaszoljanak arra a kérdésre, hogy miért baj, ha egy társadalomban nincs nyilvánosság.

Kiemelt képességek, készségek: gondolkodóképesség, kooperatív készség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: pármunka, frontális munka

#### 1. Olvasd el az alábbi idézeteket, majd válaszolj a kérdésre!

„Fontold meg gyakran, kinek, kiről, mit mondasz.” (Horatius)

„A szónoklás szabad nép körében támad, s szabad nép életéhez tartozik. [...] Szó szavakat húz maga után, élő tanácskozásban fejlik ki, s tartatik fenn a szabadság szelleme; s jaj a nemzetnek, mely írott parancsokat némán olvas és vakon engedelmeskedik”.

(Kölcsey Ferenc: *Parainesis Kölcsey Kálmánhoz*)

Véleményed szerint miért baj, ha egy közösségben nincs lehetőség nyilvános megszólalásra, a dolgok megbeszélésére, megvitatására? Hogyan egészítik ki gondolataidat a fenti idézetek?

### MEGOLDÁSI JAVASLAT

A kérdés során a tanulók szembesülnek a társadalmi nyilvánosság fogalmával, melybe nemcsak a média tartozik, hanem minden olyan kommunikációs fórum, ahol közügyekkel foglalkoznak. Szóba kerülhet, hogy a nyilvánosság sokarcú: fegyver és eszköz is, kritika és kontroll a hatalommal szemben, de a hatalom eszköze is lehet. Ugyanakkor a társadalom kollektív egészségéhez szükség van társadalmi nyilvánosságra is.

## JELENTÉSTEREMTÉS

A retorika

T/2.

24. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók: A tanulónak összesen 10 állításról vagy tételről kell eldönteniük, hogy igényelnek-e alátámasztást, és milyen mértékben.

Kiemelt képességek, készségek: gondolkodóképesség, dedukció a definíció megértésekor, a lényeg kiemelése, indukció a példák megoldásakor

Célcsoport-differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: ceruzás olvasás, majd egyéni munka

## 2. A retorika meghatározása

- a) Olvassátok el az alábbi meghatározást a retorikáról, és húzzátok alá benne a lényeges részeket!

A retorika ékesszólást, szónoklattan jelent. Az ókorban egyszerre tekintették művészetnek és tudománynak. Az ókori görög világban született meg bírósági tárgyalások során, minden bizonytalanságért, mert a polgároknak hatékonyan meg kellett védeniük álláspontjukat a bírák előtt. Ma a retorika fogalmkörébe sorolunk minden olyan kisebb-nagyobb közösség, nyilvánosság előtt elhangzott szóbeli megnyilatkozást, amely közérdekű.

Az antik szónokok a meggyőzés kulcsát három dologban látták: a jó szónoknak hatnia kell az értelemre, az érzelmekre és az erkölcsi érzékre. Az értelemre hatás elsősorban azt jelenti, hogy állításainkat bizonyítanunk kell, alá kell támasztanunk. Ezt hívják érvelésnek. Az erkölcsi érzék azt jelenti, hogy okos, becsületes és jó ügyekért állunk ki igaz módon. Ha valaki csak az érzelmekre hat, az lehet felületesség is, de az őszintén megélt érzelmek általában hitelessé teszik a közlést.

- b) Döntsd el az alábbi állításokról, hogy szerinted igénylik-e az alátámasztást, kell-e a tartalmukat bizonyítani! Írd a megfelelő betűjelet az állítás mellé!

- A Köztudott vagy tény, ezért nem igényel magyarázatot.  
 B Magyarázatot igényel, legalább példát vagy összehasonlítást.  
 C A pusztán magyarázat sem elegendő, adatok, példák, szakirodalmi hivatkozások tehetik hitelessé a közleményt.  
 D Szubjektív vélemény kérdése.

- |   |       |
|---|-------|
| (1) Az eper vértisztító hatású.                                   | ..... |
| (2) Aki sok zöldséget eszik, táplálkozásával megelőzheti a rákot. | ..... |
| (3) Az otthon fontosabb, mint a munkahely.                        | ..... |
| (4) Ha a benzin ára emelkedik, akkor minden drágább lesz.         | ..... |
| (5) Egyre rosszabb a közbiztonság.                                | ..... |
| (6) A városi levegő szabaddá tesz.                                | ..... |
| (7) A XXI. században kibontakozhat az iskola nélküli tanulás.     | ..... |

- ||| (8) Pirosat jelez a lámpa az útkereszteződésben. ....
- (9) A mentő szirénázott. ....
- (10) Tíz év múlva a könyvtárak becsukhatnak. ....

### MEGOLDÁSI JAVASLAT

Lényeges, hogy a megoldások / kategóriák nem egyértelműek, eltérő megoldások is helyesek lehetnek. A feladat elgondolkodtat azon, hogy mikor hihető és hiteles egy állítás, valamint, hogy ki szerint.

#### A szónoklat eszközei

T/3. 25. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: A tanulók határozzák meg és hasonlítsák össze hat szó jelentését. Az értelmező szótárt akkor használják, ha nem boldogulnak. Mindenki írja le a vélt jó válaszokat.

Kiemelt képességek, készségek: az analitikus gondolkodás képessége

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: csoportmunka (3-4 fő)

Eszköz: értelmező szótár

### 3. A szónoklat eszközei

Hasonlítsátok össze 3-4 fős csoportokban a következő szavak jelentését!

Ha szükséges, használjatok értelmező szótárt!

- a) érv
- b) magyarázat
- c) rábeszélés
- d) indoklás
- e) tény
- f) vélemény

A szó jelentése	Hasonlóság a szavak jelentésében	Eltérés a szavak jelentésében
a)		
b)		
c)		
d)		
e)		
f)		

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

- a) érv: valaminek a bizonyítására, illetve cáfolására felhozott körülmény, tény, magyarázat.
- b) magyarázat: amikor valaminek az értelmét, okát adjuk meg.
- c) rábeszélés: amikor szavakkal bírunk rá valakit valamire .
- d) indoklás: megokolás, érvek felsorakoztatása
- e) tény: az, ami van, megtörtént, és érzékszervi bizonyítékokkal igazolható, vagy amiben más emberekkel megegyezünk .
- f) vélemény: valakiről vagy valamiről alkotott nézet, ítélet, felfogás. Álláspontot vagy javaslatot is jelent.

Az érv, az indoklás és a magyarázat esetében a tájékoztatás a lényeg, a rábeszélés esetében a befolyásolás, a vélemény esetében a kifejezés. A tényeket bármelyik szolgálatába állíthatjuk az adott szövegösszefüggés függvényében.

A fogalmak meghatározását felhasználhatjuk arra, hogy bemutassuk: vitában, érveléskor nem elég valamit meggyőződéssel állítani, valamilyen véleményen lenni, az érvelés ennél többet jelent.

### Érvelés

T/4. 26. oldal  
10 PERC

#### Tanári instrukciók:

- Olvassa fel egy tanuló a 4. feladatot bevezető magyarázó sorokat. Kérdezzük meg a tanulókat, hogy érthető volt-e a magyarázat. Ha nem, akkor fogalmazzunk meg újabb tételt, bizonyítékot és összekötő elemet. Ha az érv fogalma világos, akkor láthatunk hozzá nyolc állításból érvet alkotni.
- Kérjük meg a tanulókat, hogy törekedjenek erős érvek alkotására.

**Kiemelt képességek, készségek:** érvek és bizonyítékok, okok és okozatok megtalálásának és egymáshoz rendelésének képessége

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** pármunka

#### 4. Érvelés

Alkoss érvet, kapcsolj bizonyítékot az alábbi tételekhez!

Az érv alátámasztott, bizonyított vagy cáfolt állítást jelent. Az érv tehát tételből és hozzá kapcsolódó magyarázó, bizonyító körülményekből áll. Ha szükséges, a tételt és a bizonyítékot megerősíthetjük egy összekötő elemmel is. Például:

**TÉTEL:** Zoltánnak be kellene kerülnie az iskola focicsapatába.

**BIZONYÍTÉK:** Az utóbbi időben az edzéseken jó megmozdulásai vannak, és szép gólokat lő.

**ÖSSZEKÖTŐ ELEM:** A csapatnak tehetséges játékosokból kell állnia.

Az összekötő elem néha magától értetődő, ezért el is hagyható. Ilyenkor rövidített érvet alkotunk.



- a) Jobb hegyen lakni, mint völgyben.
- b) A gyerek még nem tudja eldönteni, hogy neki mi a jó.
- c) A technika tönkreteszi a világot.
- d) A barátságra nincs elég idő.
- e) A dohányzás nem magánügy.
- f) A média nem lehet pártatlan.
- g) Az állatkísérleteket be kell tiltani.
- h) A magolásnak nincs értelme.
- i) A modern csomagolóanyagok több kárt okoznak, mint hasznot.
- j) Száz éve jobb volt gyerekeknek lenni.

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Alátámasztás erős érvekkel, például:

- a) Mert tisztább a levegő.
- b) A gyerekek többsége még a saját egészségére sem tudna vigyázni.
- c) A modern ipari társadalmak megbontották az ökológiai egyensúlyt. Jelentős a környezetszennyezés. Az üvegházhatásnak klímaváltozás, felmelegedés a következménye.
- d) Sok diák az életformája nem teszi lehetővé a szorosabb kapcsolatokat: pl. bejáró; nagyon le van kötve különórákkal; kevés az olyan alkalom, amikor baráti szálak szövődhetnek, stb.
- e) A dohányzásnak mind az aktív, mind a passzív formája súlyos egészségkárosodáshoz vezethet.
- f) Akár közszolgálati, akár kereskedelmi médiáról van szó, azzal, ahogy válogatnak a hírek között, máris pártossá válnak.
- g) „Egy nemzet erkölcsi fejlettségét és szellemi nagyságát híven tükrözi az, ahogy az állatokkal bánik.” (Gandhi )
- h) Amit nem értünk, azt nem tudjuk hosszú távon a memóriánkban rögzíteni, kihull az agyunkból.
- i) A csomagolóeszköz tulajdonképpen szemét. Újrahasznosítása is pénzbe kerül, és nem mindig oldható meg pl. a műanyagok esetében.
- j) Egészségesebb, természetesebb környezetben élhettek a gyerekek.

Hibás érvek

T/5.      29. oldal  
10 PERC

Tanári instrukciók: Az 5. feladat érveinek megfogalmazásában vagy az érvelés módjában hibákat találhatnak a tanulók. Keressék meg, mi a hiba, és javítsák ki azt.

Kiemelt képességek, készségek: gondolkodóképesség, logikai viszonyok megítélésének képessége

Célcsoport–differentiálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: pármunka

### 5. Mi a hiba a következő érvek vagy következtetések megfogalmazásában? Javítsd ki őket!

- A postás mindig kétszer csenget, ez három csengetés volt. Ez nem a postás.
- Minden diák puskázik. Kati diák. Kati is puskázik.
- Nem kaphatok táppénzt. Hat gyerekem van. Meg tudja mondani, miért?
- A kenyér alapanyaga a tészta. Ebből az anyagból néhány dekagramm elég, hogy egy egér megfulladjon tőle. Az átlagember ennek a sokszorosát fogyasztja el egy hónap alatt, tehát veszélyben van.
- Minél csúnyább egy nő, annál több kozmetikumot használ. Minél több kozmetikumot használ egy nő, annál szebbnek látszik. Tehát minél csúnyább egy nő, annál szebbnek látszik.
- Abban a fiúban nem lehet megbízni, mert egy megbízhatatlan alak.
- Azért beteg a magyar futball, mert kevés pénz jut rá.

### MEGOLDÁSI JAVASLAT

#### Hibák az érvek megfogalmazásában

- A tétel nem lehet igaz minden postásra, különösen arra nem, akit nem ismerünk.
- Az első állítás lehet hamis.
- Rossz a mondatrend.
- A nyers tészta nem azonos sem a kenyérrel, sem a főtt tésztával, és ami az egérre igaz, az emberre nem mindig igaz.
- Az első állítás lehet hamis, így a levont következtetés is hamis lenne.
- Hiányzik az alátámasztás, önmagával magyaráz (tautológia).
- A pénz nem orvosság minden bajra; például vannak szerény anyagi helyzetben lévő sportágak, amelyek kiváló eredményeket mutatnak fel.

#### Tények és vélemények

T/6. 30. oldal  
10 PERC

#### Tanári instrukciók

- A diákok olvassák el az *Udvariatlan magyarok* című újságcikket. Gyűjtsék ki belőle az állításokat, ellenőrizzék alátámasztottságukat.
- A diákok olvassák el *A szomszéd Anita* című írást. Gyűjtsék ki belőle a tényeket és a beszélő véleményét.

Kiemelt képességek, készségek: szövegértés, bizonyított és bizonyítatlan állítások szétválasztásának képessége

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni munka; a két feladat közül az egyiket kell megoldani, a tanár osztja ki a feladatot.

## 6. Tények és vélemények

- A) Olvasd el a következő újságcikket! Gyűjtsd ki belőle az állításokat, és vizsgáld meg bizonyítottságukat!

### UDVARIATLAN MAGYAROK

A magyarok a beszéd örvén csupán kaffognak – ekként summázható a jeles drámaíró, Spiró György minap közzétett véleménye, amelyet a közelmúltban tett utazásai során, a szlovákokkal és a csehekkel összehasonlítva szűrt le. Bár nekem csupán a Balatonon nyílt alkalmam az összevetésre, tapasztalataim nemkülönben elsomorítóak.

Mi, magyarok a legelemibb figyelmességnek is híján vagyunk.

Amíg a német türelmesen megvárja, hogy kézzel-lábbal tiltakozó csemetémet beszíjazzam a gyerekülésbe, s csupán akkor nyitja ki a szoroson mellettünk parkoló autója ajtaját, addig a honfitárs a legtéljesebb lelki nyugalommal a kocsikijárat elé parkol a keskeny utcácskában.

Az előttem lassabb tempóban haladó német előzékenyen jelez, hogy szabad az út, nyugodtan előzhetek. A honfitárs nemhogy elnézést kérne, hogy majd egy teljes napra korlátozott a mozgásszabadságomban, de még ő van megsértve, amikor figyelmeztetem.

A német fegyelmezetten várja sorát a pénzváltónál, a helybéli asszonyok ajkáról azonban szempillanat alatt lehervad a mosoly, amikor az orvosi rendelőben összeszólalkoznak, hogy melyikük érkezett előbb.

Az ügyfél is ember – nyilvánítja ki a balatoni üdülőfalu jegyzője az elégedetlen nyaralók által rendezett fórumon, aztán bicskanyitogató arroganciával\* igazítja ki az előtte szólókat. Szép sorjában valamennyit.

A német hangos, de csak mert ízlik neki a sör, s jól érzi magát. A magyar, aki fennhangon arról mesél asztaltársának, miként repült Amszterdamba, kivagyiságból hangoskodik.

Sikeres gazdaságot fegyelmezett emberekkel lehet csak építeni, a demokráciához pedig elengedhetetlen a tolerancia.

(B. Kiss László, A Hírlap, 1997. július 30.)

### SZÓMAGYARÁZAT:

arrogancia = szemtelenség, pimaszság, pökhendiség és nagyképűség, fölény együttese

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

- A) Bizonyítás nélküli állítások: A magyarok a beszéd örvén csak kaffognak. Az ügyfél is ember. Mi magyarok a legelemibb figyelmességnek is híján vagyunk. Sikeres gazdaságot fegyelmezett emberekkel lehet csak építeni, a demokráciához pedig elengedhetetlen a tolerancia.

- B) Olvasd el az alábbi történetet, majd fogalmazd meg, hogy mi benne a tény és mi a vélemény! Válaszd külön a tényeket a véleménytől!

### A SZOMSZÉD ANITA

Két tizedikes lány beszélget a szünetben a folyosón. A téma egy távol levő harmadik személy. Az egyik a következőket mondja:

– Tudod, ki az Anita? Nem? A szomszéd házban lakik. De, tudod, az a barna, kékdzsekis lány, aki gyakran jön haza velünk együtt. Szerintem kicsit hájas a leányzó, és baromi ronda képeket fest, emlékezz rá, a múltkor is ott röhögtünk a képein az iskolai kiállításon az aulában. Szóval két hete

kölcsönkértem a festékkészletét, mert plakátot akartam festeni a jövő heti sulibulira. De tele vagyok feladattal meg tanulnivalóval, persze nem volt időm, hogy megcsináljam. Tegnap este beállított hozzámm Anita, hogy visszakérje a festéket. Kértem, hogy hagyja nálam még néhány napig, mert még szükségem lenne rá, de makacsul hajtogatta, hogy neki is kell. Nyomatékosabban kértem, hogy ne hülyéskedjen, de hajthatatlan volt, azt mondta, eddig tartott a szíveség. Ráadásul úgy viselkedett nálam ez a maca, mintha otthon lenne. Irigy, erőszakos, undok, pletykás perszóna! El is mondtam minden közös haverunknak, hogy nem lehet számítani rá! Képzeld, volt olyan ismerősöm, aki Anita pártján állt, és engem tartott erőszakosnak és neveletlennek, sőt pletykásnak is. Micsoda világ! Milyen hülyék az emberek!

Tények	Vélemény

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

B) Tény, hogy a beszélő lány kölcsönkérte Anitától a festékkészletet, s nehezen akarta visszaadni. Tény, hogy Anitának volt kiállítása az iskolában, hogy első kérésre kölcsönadta a festékkészletét. Vélemény, hogy haragjában és sértődöttségében Anitát előnytelen külsejűnek, tehetségtelennek és rossz embernek állítja be, mert tényekkel nem támasztja alá, amit mond.

### A szóközi beszéd részei

T/7. 32. oldal  
10 PERC

**Tanári instrukciók:** Egy tanuló olvassa fel a feladat bevezető részét és a táblázat fogalmait. Utána néma olvasással olvassák el a *Digitális újvilági nomádok* című cikket vagy Erich Kästner *Tanévnyitó beszédét*, majd keressék meg benne a szerkezeti egységeket, és írják a margóra a szerkezeti egység nevét. A feladatot a Kästner-szöveg esetében kiegészíthetik a következővel: melyik az az öt kulcsszó (személy vagy emberi tulajdonság), amelyre Erich Kästner szerint az iskola korosztálynak szüksége van?

**Kiemelt képességek, készségek:** szövegstruktúra felismerése

**Célcsoport-differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** pármunka

### 7. A szóközi beszéd részei

A beszédmű, az érvelő szöveg tudatosan megalkotott munka, amely a következő szerkezeti egységekből állhat:

A SZERKEZETI EGYSÉG NEVE	TARTALMA, FELADATA
Bevezetés	Tartalmaznia kell a beszéd témáját és fő tételét. Törekszik a figyelem felkeltésére és a hallgató (vagy olvasó) jóindulatának megnyerésére.
Elbeszélés	Az ügy előadása, kifejtése
Kitérés	Az elbeszélés közepén vagy végén szerepelhet, célja a részletezésbe való hirtelen átmenet elkerülése. Nem feltétlenül szerepel minden beszédműben.
Részletezés	Az elbeszélés gondolati magvának bizonyos elemeit fejt ki mélyebben. Ha az elbeszélés világos, akkor ez a szerkezeti egység el is hagyható.
Bizonyítás	A beszéd legfontosabb része, kellő alaposággal kell kidolgozni, mert a képviselt ügyet, alátámasztandó tételt elfogadhatóvá teszi.
Cáfolás	Ha szükséges, akkor a vitapartner érveinek tarthatatlanságát bizonyítja. (Nehezebb feladat, mint a bizonyítás.)
Befejezés	Szerepe az emlékezet felfrissítése, a téma összefoglalása és az érzelmek befolyásolása.

*Az érvelő szöveg elengedhetetlen részei: a bevezetés, a bizonyítás és a befejezés.*

*A beszédmű nem elengedhetetlen részei: az elbeszélés, a kitérés, a részletezés és a cáfolás.*

A) Ismerd fel a beszédmű szerkezeti egységeit a következő írásban! Figyelj a fenti táblázat magyarázatára, és írd a bekezdések mellé a felismert szerkezeti egység nevét!

## DIGITÁLIS ÚJVILÁGI NOMÁDOK

### VAJON AZ ELEKTRONIKUS ÉLETSTÍLUS HOGYAN BEFOLYÁSOLJA AZ EMBERI ÉLETET?

Ma még ugyan Amerikában sem tipikus, de előrevetíti a jövőt, hogy sok cégnek nincs irodája. Munkatársai otthon, esetleg út közben, szállodaszobákban dolgoznak, munkaeszközük a mobiltelefon és a laptop. Ez utóbbiak a cég külső és belső kapcsolatainak kizárólagos eszközei is egyben. Leginkább számítógépen keresztül, illetve konferenciatelefon segítségével érintkeznek egymással. Digitális nomádoknak hívják őket. Munkatársak szerteszét az országban vagy a nagyvilágban, legtöbbjük még nem is találkozott a másikkal, eltekintve a konferenciatelefon nyújtotta „személyes” kapcsolattól.

Harriet Donnely 44 éves szőke hölgy, heti 80 órában hajtja magát, havonta 20 ezer kilométert repül kliensei meglátogatása során. De akárhol van, soha nem elérhetetlen: elektronikusan kapcsolódik munkatársaihoz, ügyfeleihez. Számára nem egyszerűen csak munkaeszköz a mobiltelefon, a laptop és az Internet, hanem munkájának elemi feltételei is. „Tulajdonképpen mindegy, hogy éppen hol vagyok fizikailag” – mondja.

A digitális nomádok munka- és életmódja élénken foglalkoztatja a társadalomtudósokat: vajon ez a fáradhatatlan elektronikus életstílus hogyan fogja befolyásolni az embert, a társadalmi és szociális kapcsolatokat? Sokan bizonyosak abban, hogy ez az életforma alaposan erodálhatja az érzelmeket, a munkahelyi és lakóközösséghez való tartozást. „Azáltal, hogy a technika eltüntette a távolságokat, hajlamos arra is, hogy eltüntesse magának a helynek az érzékelését is” – mondja a Harvard egyetem tanára, a kérdés egyik neves kutatója –, „másfelől a közvetlen személyes kapcsolatok nagyon fontosak az életben, beleértve ebbe a fizikai és a lelki egészségünket is.”

Ma még nehezen belátható, hova vezethet mindez. Milyen is lesz teljesen behálózott, szinte kizárólag elektronikus kapcsolatteremtésen alapuló „szép új világunk”.

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

- A) Bevezetés: Ma még ugyan...  
 Részletezés: Harriet Donnelly...  
 Bizonyítás: A digitális nomádok...  
 Befejezés: Ma még nehezen belátható...

- B) Ismerd fel a beszédmű szerkezeti egységeit a következő írásban! Figyelj a fenti táblázat magyarázatára, és írd a bekezdések mellé a felismert szerkezeti egység nevét!

## ERICH KÄSTNER: TANÉVNYITÓ BESZÉD

A tanár nem azért ül magasabban, hogy bálványozzátok, hanem azért, hogy jobban lássátok egymást. Nem tud mindent a világon, és nem is tudhat mindent. Hogyha mégis úgy tesz, mintha mindentudó lenne, úgy nézzétek el neki. Viszont ha belátja, hogy nem mindentudó, akkor szeressétek. Már ahogy egy tanár szerethet egy diákot és fordítva. Mert akkor megérdemli a ti szereteteteket. És még valami: a tanár nem bűvész, hanem kertész. Vigyáz rátok és gondoskodik rólatok. Nőni már magatoknak kell.

Ne legyetek túl szorgalmasak! Ennél a tanácsnál a lusták ne hallgassanak ide! Az csak a szorgalmasoknak használ, de nekik nagyon fontos. Az élet nem csak dolgozatokból áll. Az embernek meg kell tanulnia, hogy csak az ökrök magolnak. Tapasztalatból beszélek. Gyerekfejjel én is a legjobb úton voltam ahhoz, hogy ökrör legyek. Azon, hogy minden erőfeszítés ellenére nem lettem az, még ma is csodálkozom. A fej nem az egyetlen testrészt. Aki az ellentettjét mondja, hazudik. Mert tudáson kívül ugrálni, tornázni, énekelni és táncolni is tudni kell, mert különben a tudománnyal teli vízfej alatt csak egy rokkant test rejtőzik és semmi más.

Ne nevéssétek ki a butákat! Nem a saját akaratukból buták, és nem is a ti felvidításotokra. És ne verjétek meg azt, aki kisebb és gyengébb, mint ti! Akinek ez közelebbi magyarázat nélkül nem világos, arról nem én tehetek. Csak egy kicsit figyelmeztetni akarom őket. Senki sem olyan értelmes és erős, hogy ne találna nála értelmesebbet és okosabbat. Eszerint pedig ő is gyenge gyerek és vérbeli idióta.

Alkalmasint ne higgyetek minden tankönyvnek sem. Például a háború nem úgy történik, mint ahogy ez a tankönyvi versekben meg vagyon írva. Ne higgyetek azoknak a történeteknek sem, amelyben az ember, úgy, ahogy van, jó, és a hős a nap huszonnégy órájában bátor. Nehogy elhiggyétek vagy megtanuljátok ezeket, mert ha később beléptek az igazi életbe, csodálkozni fogtok.

Hát most itt ültök és haza akartok menni. Menjétek haza, kedves diákok! Ha valamit nem értettek, kérdezzétek meg a szüleiteket! És kedves szülők, ha Önök nem értettek meg valamit, akkor kérdezzék meg a gyerekeiket!

(Fordította: Tóth Gergely)

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

B) Erich Kästner szövegéből hiányzik a bevezetés. A szöveget a témaváltások tagolják. Csak részletezésből, bizonyításból és befejezésből áll. A szöveg kulcsfogalmai, kulcsszavai: tanár, szorgalom, tolerancia, kritikai gondolkodás, szülők.

Ha a tanulók megoldása más, olvassuk újra a táblázatot, és vessük egybe a szövegegységekkel.

## A bekezdések sorrendje

T/8. 34. oldal  
6 PERC

Tanári instrukciók: A feladatban a *Mennyit ér egy fa?* című cikk bekezdéseit összekevertük. A tanulók állítsák helyre a megfelelő sorrendet számozással.

Kiemelt képességek, készségek: szövegstruktúra felismerése

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni munka

### 8. A bekezdések sorrendje

A következő szöveg nagybetűvel jelölt bekezdései összekeveredtek. Állítsd helyre a célszerű és logikus sorrendet számozással!

#### MENNYIT ÉR EGY FA?

- A A város non-profit szervezetei és alapítványai összesen 50 millió dollárt adományoznak a fák megmentésére.
- B Az erdészek szerint az utcai fák hűtik a levegőt, csökkentik a szennyezést, és magukba szívják az esővizet. A fák jelenlétének azonban nem csak ökológiai hatása van. Az ingatlanok értéke 7–25 százalékkal magasabb, ha azok környezetében fák találhatóak. A vásárlók 13 százalékkal többet költenek olyan üzletekben, amelyeket zöldterület vesz körül.
- C Egy tanulmány azt állítja, hogy azok a betegek, akik ablakukból fákra látnak, átlagosan nyolc nappal kevesebbet töltenek kórházban.
- D Az Amerikai Erdők nevű szervezet három tucat várost vizsgálva megállapította, hogy az elkövetkező 10–15 évben 30 százalékkal fog csökkenni a városi fák által borított terület. Washingtonban a korábbi zöldterület 64 százalékaról eltűntek a fák 1973 és 1997 között.
- E A felmérések azt mutatják, hogy egyetlen árnyat adó fa 80 dollárt takarít meg a lakástulajdonosoknak egy évben.
- F Egy amerikai hölgy amiatt háborodott fel, hogy a háza közelében dolgozó munkások kivágtak egy 18 méter magas tölgyfát, amely washingtoni otthonának keleti homlokzatát árnyékolta. Az érzelmi sokknál azonban e tévedésnek gyakorlatiasabb hatása is volt: azóta a légkondicionáló berendezése minden reggel egy-két órával hamarabb kapcsol be.

(Forrás: [www.greenfo.hu](http://www.greenfo.hu))

A bekezdések logikus sorrendje :

1.		3.	
2.		4.	
3.		5.	

## MEGOLDÁSI JAVASLAT(OK)

1. változat:

1. D
2. B
3. C
4. E
5. F
6. A

2. változat:

- D
- C
- D
- E
- B
- A

Ha a tanulók ettől eltérő megoldást közöltek, az is elfogadható lehet – amennyiben megindokolható.

Alkoss szóközi beszédet !

T/9.

35. oldal

20 PERC

**Tanári instrukciók:** A tanulók hat témából válasszanak ki egyet-egyét, és készítsenek a beszédmű szerkezetéhez igazodó fogalmazást kb. egy oldal terjedelemben. (Alkotás közben ne zavarjuk a diákokat, csak akkor segítsünk, ha kérik. Ha viszont egy diák nem tud hozzákezdeni a feladathoz, adjunk neki ötleteket, tanácsokat.) Az óra végén hallgassunk meg legalább egy fogalmazást. Minden tanuló munkáját olvassuk el, és javítsuk ki.

**Kiemelt képességek, készségek:** szövegalkotási képesség

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** egyéni munka

**Eszköz:** helyesírási szabályzat és szótár

**9. Alkoss szóközi beszédet!**

Alkoss retorikai szempontból jól megformált, a beszédmű szokásos szerkezetéhez igazodó szöveget a következő témák egyikéről!

Figyelmeztetés: a legfontosabb érvek a szöveg elején vagy a végén hatékonyabbak, mint a szöveg közepén!

- A) A nőket nem kezelik a férfiakkal azonos módon.
- B) Ruha teszi az embert.
- C) El kell törölni az országhatárokat Európában.
- D) A Forma–1 gyilkos sport.
- E) A divatot követni kell.
- F) A számítógép jó irányban befolyásolja életünket.



## Érvelj hatásosan!

T/10.

36. oldal

35 PERC

(olvasás: 5 perc, felkészülés: 10 perc, szövegművek előadása: 20 perc)

**Tanári instrukciók:** A tanulók olvassák el szakaszonként a rövid, érvelésről szóló, magyarázó szöveget. Válasszanak ki a felsorolt 10 témából egyet, és a rövid érvelésről szóló magyarázó szövegre figyelve készüljenek fel legfeljebb másfél perces szóbeli érvelésre.

**Kiemelt képességek, készségek:** szövegalkotási képesség, előadókészség (beszédtechnika, non-verbális kommunikáció)

**Célcsoport–differentiálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** egyéni munka

## 10. Érvelj hatásosan!

a) Olvasd el az alábbi magyarázó szövegeket!

*A rövid és hatásos érvelésre gyakran van szükségünk a hétköznapiak során. A reklámok esetében például mindössze 30 másodperc alatt kell a néző vagy hallgató figyelemét felkelteni. Ezt az időtartamot angolul sound bite-nak (ejtsd: szaundbájt), szó szerint „hangfalat”-nak nevezik, magyarra a jelenséget talán a szövegmorzsa kifejezéssel fogalmazhatjuk meg. Törekedjünk tehát arra, hogy röviden, és ugyanakkor hatásosan el tudjuk mondani azt, amit szeretnénk.*

A rövid és hatásos érvelés legfontosabb alapelvei az alábbiak:

1. Pontosnak kell tudnunk, mit akarunk elérni.
2. Ismernünk kell az üzenet címzettjét.
3. A helyes megközelítést jól meg kell tervezni.
4. Találni kell valamilyen tárgyat, eszközt, gondolatot, ami csábít, ösztönöz, lelkesít, megragad, elvarázsol, rábír valamire. Nevezzük ezt a tényezőt horognak, amellyel a partner figyelmét kell megragadni és megtartani, meggyőzni őt.
5. A befejezésben készítsük cselekvésre az üzenet címzettjét: mondjuk meg, mit cselekedjen vagy mire reagáljon.

A beszéd lehet átgondolt, egy-egy problémát alaposan feldolgozó gondolatmenet is. Rövid érvelés alkalmával mindig legyen világos a tétel, amiről beszélünk. Nem szükséges a témát nagyon sokféle oldalról megközelíteni. Elég két-három szempont, de azt alaposan fejtsük ki. Az érvelés gyakran épül összehasonlításra vagy tapasztalatokra.

1. A probléma megnevezése
2. A probléma értelmezése: tényfeltárás, bizonyítás, mérlegelés
3. Álláspontunk kifejtése

b) A fenti magyarázó szöveg ajánlásait figyelembe véve készülj fel rövid, legfeljebb másfél perces szóbeli érvelésre a következő témák egyikéből:

- A) A tehetségek mindig érvényesülnek
- B) Az iskolai büfékben csak egészséges ételeket kellene árusítani
- C) A parlafű hatékony irtására nagyobb figyelmet kellene fordítani
- D) Az ember belső szabadsága megteremthető
- E) Előnt bennünket a kulturális szemét
- F) A mai magyar társadalomban nincs hátrányos megkülönböztetés
- G) Hazánk tájait gyalog érdemes bejárni
- H) A magyar konyha hagyományit őrizni kell
- I) Az ember alapvetően önző
- J) Rendezzünk olimpiát Budapesten

A felkészülés során készíts címszavas vagy tételmondatos vázlatot!

Feljegyzéseim, a beszéd vázlata:

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A bombasztikus érvelés illusztrálására idézzünk fel egy, a tanulók által ismert reklámot. Ha a diákok a szóbeli témára való felkészülésben nagyon önállóan, beszéljünk meg közösen egy témát, és készítsünk róla vázlatot. Ezt követően fogjanak hozzá a választott témára való felkészüléshez. A felkészülés során csak akkor segítsünk, ha a diákok kérik. A szóbeli teljesítmények értékelésekor elsősorban a tartalomra figyeljünk, de említsük meg a szereplő gyerekek beszédtechnikájának és nem-verbális kommunikációjának erőnyeit, valamint fogytékosságait is.

### Vázlatírás Ven-diagrammal

T/11.

38. oldal

20 PERC

**Tanári instrukciók:** Közöljük a tanulókkal, hogy ezen az órán vázlatírási technikákat fogunk gyakorolni. Kérdezzük meg, hogy a 9. és a 10. feladat ajánlott témái közül melyiket tartják a legkönnyebbnek és melyiket a legnehezebbnek. A nehéz témát dolgozzuk fel közösen a táblán, a könnyűt pedig a diákok önállóan a füzetükben. Azoknak a diákoknak, akik lassan haladnak, és nehezen tudnak strukturáltan gondolkodni, kérdésekkel segítsünk az előrehaladásban. Ha a tanulók kérik, segítsünk nekik.

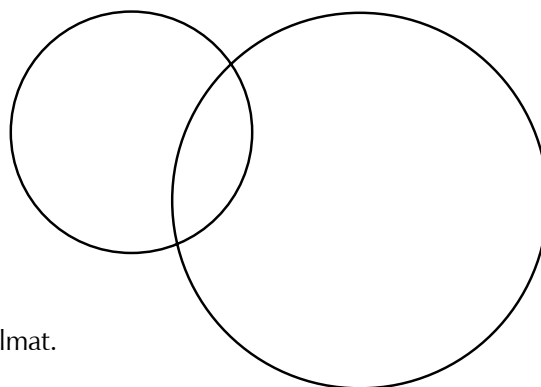
**Kiemelt képességek, készségek:** szövegalkotási képesség, vizuális szövegmodellezés

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** frontális munka, egyéni munka

**11. Vázlatírás Ven-diagrammal**

Készíts Ven-diagramos vázlatot a következő érvelési feladatok egyikéhez! Külön lapon dolgozz!



- A) A munka embernemesítő és vilájobbító hatású.
- B) Meg kell tanulnunk ünnepegni.
- C) Az írók szerepe nem az, hogy vezessék a társadalmat.
- D) A globalizáció megöli a nemzettudatot.
- E) Európa nem más, mint közös értékrenden alapuló kultúra.

Vázlatírás gondolkodástérképpel

T/12. 38. oldal

20 PERC

**Tanári instrukciók:** Közöljük a tanulókkal, hogy ezen az órán vázlatírási technikákat fogunk gyakorolni. Kérdezzük meg, hogy a 11. és a 12. feladat ajánlott témái közül melyiket tartják a legkönnyebbnek, és melyiket a legnehezebbnek. A nehéz témát dolgozzuk fel közösen a táblán, a könnyűt pedig a diákok önállóan a füzetükben. Kérdésekkel segítsünk az előrehaladásban azoknak a diákoknak, akik lassan haladnak, és nehezen tudnak strukturáltan gondolkodni. Ha a tanulók kérik, mindig segítsünk nekik.

**Kiemelt képességek, készségek:** szövegalkotási képesség

**Célcsoport–differentiálás:** az egész osztály

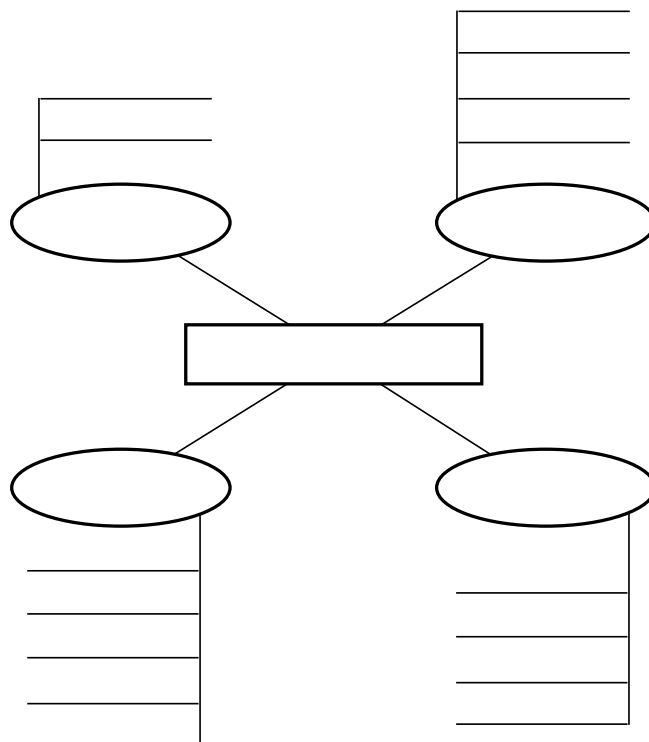
**Módszerek, eljárások:** frontális munka, egyéni munka

**12. Vázlatírás gondolkodástérképpel**

Készíts gondolkodástérképet vagy tematikus hálót az alábbi érvelési feladatok egyikéhez!

*Gondolkodástérképnek vagy tematikus hálónak hívjuk azt a módszert, amikor a témával kapcsolatban egyszavas vagy tömondatos ötleteket, asszociációkat gyűjtünk, és vonalak, grafikai jelek segítségével megjelöljük a fogalmak egymáshoz való viszonyát, a lényeges és lényegtelen elemeket. A jól áttekinthető gondolati térkép elkészítésében segít, ha bekarikázzuk vagy bekeretezzük a leírt szavakat, mondatokat.*

Így nézhet ki például egy gondolkodástérkép tartalmak nélküli váza:



- A) Jó volt az élet az ősközösségben.  
 B) Árpád vezér jó helyre vezette a népét.  
 C) „Hinni valamiben még nem megoldás, de a megoldás kezdete.” (Csoóri Sándor)  
 D) „Egyes emberek patrióták,<sup>1</sup> de a népek kozmopoliták<sup>2</sup> legyenek, és boldog lesz a világ.”  
 (Eötvös József)  
 E) Felháborodom, tehát vagyok. [...] felháborodni nem személyes sérelmekért kell, hanem elvi alapon. [...] Ifjú entellektüelek,<sup>3</sup> tanuljátok meg a felháborodás művészetét” (Bálint György)

### Érvelő fogalmazás

T/13.

41. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: Hívjuk fel a figyelmet, hogy a tanulók alkalmazzák önállóan a 11–12. feladat során megismert technikákat.

Kiemelt képességek, készségek: szövegalkotási képesség

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni munka

1 *patrióta* = hazaszerető ember

2 *kozmpolita* = világpolgár

3 *entellektüel* = értelmiségi

### 13. Érvelő fogalmazás

Az előző feladatok során gyakorolt vázlatíró technikák felhasználásával írd vázlatot, majd 20-25 soros érvelő fogalmazást az alábbi témák egyikéről!

- a) Márai Sándor alábbi gondolatára reagálva írd meg elképzeléseidet „Mi az, ami elég az élethez” címmel!

„Ezek a tárgyak, ruhák, könyvek, melyekre semmi szükségem a világon, ez a készültség, melyet örökké ápolni és gyarapítani kell, ez a rengeteg vacak, mely lassan beborít és eltemet [...] S közben tudni, hogy egy fogkefe, két rend angol ruha, hat váltás fehérnemű s a *Hamlet*, a *Faust* második része, a Biblia és a Háború és béke teljesen elég az élethez.”

(Márai Sándor)

- b) Milyen lehetőségei vannak egy mai fiatalnak arra, hogy „jöjjön, lásson és győzzön”, vagyis megvalósítsa vágyait, elképzeléseit? Indulj ki az alábbi Lengyel József-idézetből!

„Jönni kell, látni, győzni. Idejében jönni, élesen látni, teljesen győzni. Mindig ez volt és marad az ifjúság feladata.”

(Lengyel József)

### MEGOLDÁSI JAVASLAT

A téma előkészítése, a vázlatírás történjen meg az órán, s a tanulók otthon készítsék el a fogalmazást. Olvassuk el és értékeljük minden tanuló munkáját. Amennyiben nagyon lassan ment a vázlatírási technikák elsajátítása a 11–12. feladatban, csak szóban történik meg házi feladat órai előkészítése.

### REFLEKTÁLÁS

Így kell érvelni

T/14. 42. oldal  
10 PERC

Tanári instrukciók: Miután több órán át az érvelésről volt szó, az a diákok feladata, hogy – a tanultak alapján – fontosnak és hasznosnak tartott tanácsokat fogalmazzanak meg.

Kiemelt képességek, készségek: összefoglalás, tanácsá alakítás, visszaemlékezés

Célcsoport–differenciálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: egyéni munka

### 14. Így kell érvelni

Annak alapján, amit az előző órákon tanultatok, írjatok jó tanácsokat: így kell érvelni, felszólalni, a nyilvánosság előtt beszélni, hozzászólni, vitatkozni!

## 3. A VITA

### RÁHANGOLÓDÁS

Mi a vita?

T/1

43. oldal

10 PERC

**Tanári instrukciók:** Először gyűjtsenek a diákok néhány olyan kérdést, amelyet megvitatni érdekesnek és érdekesnek találnak. Néhányat olvassanak fel az egész osztálynak. Ezt követően a tanár szólítsa fel a diákokat, hogy ceruzával a kézben olvassák el a vitáról szóló bekezdést.

**Kiemelt képességek, készségek:** problémaérzékenység, lényegkiemelés

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** egyéni munka: gyűjtés, ceruzás olvasás; frontális: témák gyűjtése

*A kulturált vitatkozás képessége hozzátartozik az állampolgári léthez, feltétele az eredményes életvitelnek, az önérvényesítő magatartásnak. Aki jól vitatkozik, képes a dolgok ellentmondásait feltárni, kritikusan és logikusan gondolkodni. A kulturált vitatkozás ugyanakkor elvár bizonyos magatartási normákat: a vita nézetek – és nem személyek – összeütközését jelenti. Nem azonos a veszekedéssel, de a rábeszéléssel sem. A kulturált vitatkozó mindig meghallgatja a másik felet, és belátja, ha nincs igaza. Érvekkel vitatkozik, nem hangerővel. Nézetkülönbségek esetén tud józan kompromisszumot kötni. A tartalmas, úgynevezett strukturált vita problémafelismeréssel kezdődik, elemzéssel folytatódik és megoldási javaslattal zárul. A jó vitakészségű ember általában nyitott a szűkebb és a tágabb környezet problémái iránt. A jó viták során tanulhatjuk meg az érdekképviselet és az érdekfeltárás kulturált módszereit. Mindenkinek érdeke tehát, hogy jó vitatkozóvá váljon. Ebben segítenek az alábbi gyakorlatok.*

- 1. Gyűjtsetek olyan témákat, amelyeket érdekesnek tartotok, amelyekről jó lenne vitatkozni, amelyekről szívesen beszélgetnétek, amelyekről érdekel mások véleménye vagy szívesen megvitatnátok másokkal a saját véleményeteket!**

## JELENTÉSTEREMTÉS

Csillagvita

T/2

43. oldal

20 PERC

### Tanári instrukciók

- A tanulók 6-8 fős csoportokban üljenek körbe. Minden csoportban legyen egy íródeák, aki képes gyorsan feljegyezni az érveket. A munkafüzet témaajánlásai szerint mindenki mondjon a kiválasztott témával kapcsolatban állító, egyetértő érvet. Ha elfogytak az új érvek, témát kell váltani.
- Az a csapat győz, amelyik 5 perc alatt több érvet tud gyűjteni és kevesebb témaváltásra kényszerül. Minden játékos egyszer helyesbítheti, javíthatja érvelését, és egyszer kérhet segítséget más csoporttagtól. 5 perc eltelte után váltsanak nézőpontot a csapatok: keressenek tagadó érveket ugyanazokhoz a témákhoz adott (ugyanannyi) idő alatt. A csillagvita végeztével megkérdezzük, melyek voltak a könnyű és melyek a nehéz vitatémák vagy érvelések.

Kiemelt képességek, készségek: figyelem, vitakészség, asszociációs készség, érvek mérlegelése

Célcsoport–differentiálás: az egész osztály

Módszerek, eljárások: csillagvita külön csoportokban – a tanulói munkafüzetben leírt módon, frontális megbeszélés

## 2. Csillagvita

Válasszatok egy-egy témát, és gyakoroljátok a csillagvita módszerét csoportokban!

Az első vitajáték neve: csillagvita. 6-8 fő, csoportonként azonos létszámú játékos üljön körbe. A játék lényege az, hogy ha elindul egy téma, akkor a csoport minden tagjának kell mondania egy, a témával kapcsolatos állító (egyetértő) érvet. Az a csoport győz, amelyik kevesebb témaváltásra kényszerül adott idő (5 perc) alatt, vagyis több érvet tud gyűjteni egy-egy témáról. (A témákat és a hozzájuk kapcsolódó érveket csoportonként egy-egy „íródeák” jegyzi fel.)

Ajánlott témák a csillagvitához:

- (1) A környezetvédelemre szükség van.
- (2) Az atomenergia hasznos energiaforrás.
- (3) Az alternatív energiaforrásokra több figyelmet kellene szánni.
- (4) Állatkertekre szükség van.
- (5) Állatkertek helyett szafariparkokat kell létrehozni.
- (6) A mai iskolában túlzottak a követelmények.
- (7) Legyünk vegetáriánusok!
- (8) A pénz nem boldogít.
- (9) Az iskola nem börtön.
- (10) A gyermekkor meghatározza az ember egész életét.

- a) Váltsatok nézőpontot: ugyanazokhoz a témákhoz keressetek tagadó érveket!

- 5 perc eltelte után a csapatok váltsanak nézőpontot: keressenek tagadó érveket ugyanazokhoz a témákhoz adott (ugyanannyi) idő alatt.
- b) A csillagvita végeztével beszéljétek meg, hogy melyek voltak a könnyű és melyek a nehéz vitatémák, állító vagy tagadó érvelések!

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

A csoport egésze felelős azért, hogy valódi érvek hangozzanak el. Ha nem így történik, a játékosok éljenek az egyszeri helyesbítés, javítás lehetőségével, és kérjenek segítséget más csoporttagtól.

### Strukturált vita

T/3.

44. oldal

55 PERC

Két tanórán 15 perc + 25 perc.

Az első tanórán csak a tételértelmezés és a T-táblázat kitöltése történik meg, a többi házi feladat.

Egy-egy diák csak egy-egy részfeladatot kapjon, de hívjuk föl a figyelmet arra, hogy alaposan dolgozza ki azt (C, D).

A második tanórán: a tanulói beszámolók riportokról és könyvtári kutatómunkáról: 4 + 4 perc, érvek rangsorolása: 5 perc, vezérszónokok vitája: 4 + 4 perc, értékelés: 4 perc.

### Tanári instrukciók

- A tanulók vitára készülnek fel. A téma: Az állatkísérleteket be kell tiltani. Ehhez először párban értelmezzék a tétel kulcsszavait. A következő lépés az, hogy először egyedül megpróbálnak válaszolni a T-táblázat kérdéseire, majd megbeszélik a válaszokat a párjukkal. Ha ez megtörtént, az osztály ötletbörzével összegzi a lehetséges érveket. Az óra végén megbeszéljük, kik lehetnek a riportkészítésre alkalmas személyek és a riportalanyok, s milyen kérdéseknek kell a könyvtárban, illetve az Interneten utánanézni.
- A következő óra elején kérjük meg a tanulókat, hogy számoljanak be könyvtári és internetes kutatómunkájukról, illetve riportjaikról. A diákok tegyenek javaslatot a vezérszónokok kiválasztására.
- Ezt követően részben egyénileg, részben csoportban készüljenek a vitára. Végül néhány perces vita következik az egész osztály előtt.

Kiemelt képességek, készségek: strukturált gondolkodás képessége, információgyűjtés és -rangsorolás

Célcsoport-differenciálás: az egész osztály

### Módszerek, eljárások

- a) (1) a tétel értelmezése: pármunka, frontális munka;  
(2) érvek gyűjtése (T-táblázat kitöltése): egyedül, párban, végül frontálisan;



- b) A) és B) tanulói felkészülés két csoportban, előadások;
- c) (1), (2), (3), (4) – egyéni, majd frontális munka
- d) frontális vita

### 3. Strukturált vita

A következőkben felkészülhettek a strukturált vitára, melynek témája:

Az állatkísérleteket be kell tiltani (illetve: Az állatkísérleteket nem szabad betiltani).

Nem csak spontánul vitatkozunk, ha egy vita témáját már előre ismerjük. Alaposabban, magabiztosabban és tájékozottsággal érvelhetünk, ha előre felkészülünk egy vitára. Ehhez ajánljuk az alább következő módszereket.

- a) (1) A tétel értelmezése: a vita tárgyának körülhatárolása, kulcsszavak értelmezése (állatkísérlet, betiltani)
- (2) Olvassátok el a témával kapcsolatos segítő kérdéseket, majd gyűjtsetek állító és tagadó érveket – először egyedül, majd párban, végül az egész osztály.

Segítő kérdések az érvek gyűjtéséhez

AZ ÁLLATKÍSÉRLETEKET BE KELL TILTANI	AZ ÁLLATKÍSÉRLETEKET NEM SZABAD BETILTANI
1. (Miért) fontos ökológiai szempontból az állatkísérletek betiltása?	1. Az orvostudomány és a gyógyszeripar számára (miért) nélkülözhetetlen az állatkísérlet?
2. Igaza van-e Gandhinak az alábbiakban? „Egy nemzet szellemi nagyságát és erkölcsi fejlettségét híven tükrözi az, ahogyan az állatokkal bánik.”	2. Milyen szabályai vannak egy gyógyszer bevezetésének, engedélyezésének?
3. Vannak-e Magyarországon állatvédő és az állattartást szabályozó törvények?	3. Érdemes-e kibújni ezek alól?
4. Más országokban mióta vannak ilyenek?	4. Milyen előnye, tudományos vagy gyakorlati haszna lehetséges a klónozásnak?
5. Van-e jogunk hozzá, hogy eszközként használjuk fel az állatokat?	5. A természetből valók-e a kísérleti állatok?
6. Használhatók-e embertelen, rossz célra az állatkísérletek?	6. Mekkora az állatkísérletek által elpusztított állatok száma az élelmiszeripar által elpusztítottakhoz képest?
7. Tudsz-e brutális állatkísérletekről?	
8. Milyen gyógymódokat, eljárásokat ajánlanál a gyógyszerek helyett?	
9. Használják-e a gyógyszerek?	

T-táblázat – érveim:

Az állatkísérleteket be kell tiltani	Az állatkísérleteket nem szabad betiltani

b) Gyűjts kiegészítő információt az alábbi módszerek egyikével!

A) Készíts riportot a téma szempontjából tájékozott emberrel!

B) Folytass könyvtári és internetes kutatást az alábbi irányadó szempontok szerint:

MIT TUDOK?	MIT SZERETNÉK TUDNI?	MIT TUDTAM MEG?

- c) (1) Állítsd rangsorba az érveket: melyek az erős, és melyek a gyenge érvek?  
 (2) Állapítsd meg, hogy az állító vagy a tagadó oldal mellett szólnak-e súlyosabb érvek!  
 (3) Személyes vélemény, álláspont kialakítása  
 (4) Összefüggő érvrendszer megalkotása
- d) A felkészülés végeztével válasszatok egy-egy vezérszónokot, aki állító és a tagadó oldalon beszámol a vitatémáról, a közönség pedig eldönti, hogy ki volt jobb a vitában.

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Az elhangzott vita értékelésekor igyekezzünk elsősorban dicsérni, ösztönözni, és másodsorban említeni, hogy min kell még javítani.

Disputa

T/4.

49. oldal

ELŐKÉSZÍTŐ SZAKASZ:  
 VITASZAKASZ:

20 perc (a szabályok elolvasása, témaválasztás, a téma előkészítése)  
 42 perc

### Tanári instrukciók

- Az angol nyelvű országok közoktatásának történetében a XVIII. századtól kezdve fordul elő a „debate”-nek nevezett mozgalom, melynek különösen az egyetemeken alakult ki nagy hagyománya. A sokféle vitaforma közül Európában és Magyarországon is a Karl Popper nevéhez kötődő változat terjedt el.
- A diákok olyan vitajátékkal ismerkednek meg, amelynek során megtanulnak céltudatosan, alaposan és körültekintően gondolkodni és másokat meggyőzni. A vita során együtt kell gondolkodni másokkal. A szabályok elolvasása után többségi alapon történik a témaválasztás. Első vitaként kezdő vitázóknak célszerű könnyű, kevésbé tudományos témát választaniuk. A vitára otthon készülnek fel a tanulók az órákon megismert módszerekkel. Mindenki ké-

szüljön, mert elvileg bárki lehet játékos, és aki nem játszik, az bíraskodik. A választott tételt a tanulók gondolják át állító és tagadó oldalról is! Ha van még rá idő, hozzákezdhetnek a T-táblázat kérdéseinek, tételeinek megfogalmazásához.

- A szabályok megismerése során a diákok egy részében felmerülhet, hogy meggyőződésük szerint szívesebben képviselnék egyik vagy másik oldalt, illetve van olyan oldala a vitának, amelyet nem szívesen képviselnek. Az aggodalmak leszerelésére ilyenkor beszéljünk arról, hogy ezt a játékot csak többoldalú, úgynevezett dialektikus módon lehet játszani. Nincs tőlünk független igazság, az igazát mindenkinek magának kell elfogadtatnia. Ügyetlen, aki nem tudja kellő hatékonysággal képviselni a jó ügyet sem, de ügyes, aki jól képvisel kevésbé erős igazságokat is.
- Javasoljuk a diákoknak, hogy ne dolgozzanak határtalanul sok érvel, mert az felületességhez vezethet. Legyen 3-4 erős érvek, de azokat alaposan fejtsék ki és sok példával támasszák alá.
- A vita lebonyolítása során először válasszuk ki a versenyzőket. Javasoljon az osztály egy-egy vezérszónokot, akik 2-2 társat választanak maguk mellé. Sorsoljuk ki az állító és a tagadó szerepköröket. Adjunk 3 percet a csapatoknak, amíg megosztóznak a szerepkörökön és elosztják az érvek kifejtését. Tájékoztassuk őket, hogy az első és a harmadik szerepkör kicsit nehezebb, mint a második: az első versenyzők szabják meg a vita kereteit, a harmadik versenyzőknek pedig át kell látniuk a vita egészét.
- Amíg a versenyzők készülnek, az osztály többi tanulója – a bírák – készüljenek fel a vita jegyzetelésére: osszanak hat rovatra egy fekvő formájú A/4-es lapot, és írják fel a versenyzők szerepkörnek megfelelő betűjelét és nevét a megszólalás sorrendjében:

A1	T1	A2	T2	A3	T3

Olyan részletességgel kell jegyzetelniük, hogy követhető legyen az érvek szembesülése és a szabályok betartása, az pedig nyilvánvaló, hol történt a vitában lényeges fordulat. Hívjuk föl a figyelmet, hogy az eredmény eldöntése nem a személyes szimpátián vagy állásponton, hanem kizárólag a látott és hallott teljesítményen múlik.

**Kiemelt képességek, készségek:** strukturált gondolkodás; kritikai gondolkodás; nyilvános megszólalás; előítélet-mentes, tárgyyszerű értékelés; kooperációs képesség

**Célcsoport-differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások**

**Előkészítő szakasz:** egyéni munka, frontális megbeszélés

**Vitaszakasz:** disputa

#### 4. Disputa

A disputa angolszász nyelvterületről származó csoportos vitajáték, melynek versenyformája is létezik. A játék kritikus gondolkodásra szoktat, tanít együtt dolgozni másokkal, segít átgondolni azt, hogy másnak is lehet igaza, lehetnek a miénktől eltérő nézetek, vélemények is. „Szabad az ellenségtől is tanulni” – mondta Vergilius. A disputában a másik csapat nem ellenség, csupán ellenfél.

**A JÁTÉK SZABÁLYAI:****RÉSZTVEVŐK:**

A játékot egy állító és egy tagadó csapat játssza 3-3 fővel, és páratlan számú versenybíró bírászkodik. Nyilvános vitákon a közönség is kaphat szavazati jogot.

**A VERSENY TÉMÁJA:**

A vitaverseny tárgya olyan állítás vagy tételmondat, amely mellett és ellen egyaránt szólnak érvek. Sorsolással állapítják meg, hogy a vita során a csapat állító vagy tagadó szerepkörbe kerül.

**A VITA MENETE, FORMÁJA:**

- a) A versenyzők csapatonként felváltva kapnak szót. Az első beszélők 3-3 perccel gazdálkodhatnak, a második és harmadik beszélők pedig 2-2 percig beszélhetnek. A megszólalások sorrendje: A1, T1, A2, T2, A3, T3. (A = az állító, T = a tagadó csapat versenyzője.)
- b) A megszólalásokat követően a csapatok egymásnak keresztkérdéseket tehetnek föl, a kérdés és a válaszadás együttes időtartama alkalmanként 2 perc. A1-et T3, T1-et A3 kérdezheti. T1 A2-től, A1 pedig T2-től kérdezhet.
- c) (1) Az első versenyzők mindkét oldalon köszöntik az ellenfelet, a bírakat és a nézőket, és megnevezik csapatuk tagjait. (2) Értelmezik a tételt, és megnevezik az érvrendszert összefogó kritériumot. (*A kritérium olyan pozitív érték, amelyhez minden érv kapcsolódik.*) (3) Megjelölik főbb érvpontjaikat. Fontos, hogy minden lényeges érv hangozzék el az első versenyzők beszédeiben, akkor is, ha bizonyításukat a versenyző nem tudja befejezni. Csapattársai csak olyan érvet bizonyíthatnak a későbbiekben, amelyet az első versenyző felvázolt. (4) A tagadó első versenyző csak akkor ad tételértelmezést vagy definíciót, ha számára az állító tételértelmezés elfogadhatatlan, mert nem hagy mozgásteret érvei kifejtésére. A tagadó első versenyző – és a későbbiekben minden versenyző – megpróbál az ellenfél érveire reagálni, cáfolni azokat, és saját csapatának érveit vázolja fel.
- d) A második versenyzők mindkét oldalon reagálnak az ellenfélre, és érvek kifejtésével tovább erősítik csapatuk érvrendszerét.
- e) A harmadik versenyzők cáfolják az ellenfél állításait, és csapatuk nevében összefoglalják és lezárják a vitát. Kiemelik, hogy melyek azok az érvek, amelyeket az ellenfél nem tudott megcáfolni.
- f) (1) Az ellenfelet mindig végig kell hallgatni, a beszédek alatt nem lehet közbeszólni. (2) A megszólalások között mindkét csapat kérhet gondolkodási időt, a vitaverseny során összesen 5 percet.
- g) A teljes játékidő 42 perc.

**A VITA ELDÖNTÉSE:**

- a) Az elhangzott beszédek után a bírák eldöntik, melyik csapat érvrendszere volt az erősebb.
- b) Döntetlen eredmény ebben a játékban nem születhet közel azonos teljesítmény esetén sem. A bírának meg kell találni azt a különbséget, amely egyik vagy másik fél javára eldönti a vitát.
- c) Az egyes versenyzők egyéni pontszámot kapnak 1-től 30-ig és helyezési számot 1-től 6-ig. A pontszámban a tartalom, a szabályok betartása és a stílus értékelése fejeződik ki. A vesztes csapat versenyzője is lehet egyénileg a legjobb, ha teljesítménye a legjobb.

AZ EREDMÉNY KIHIRDETÉSE után a bírák konstruktívan elemzik a vitát, eldöntik, ki érvelt meggyőzőbben, és döntésüket indokolják is.

## AJÁNLOTT TÉMÁK:

- |   |  |
|---|--|
| (1) Az intő nem fegyelmez.              | (6) A kopott farmert is büszkén lehet viselni. |
| (2) Néha nem ártana egy atyai pofon.    | (7) Bulvársajtóra szükség van.                 |
| (3) Jobb a kukacos alma.                | (8) Jobb vonaton utazni, mint buszon.          |
| (4) Az internetezés világpolgárrá tesz. | (9) Jobb káposztát ültetni, mint rózsát.       |
| (5) Ne tartsunk lakásban kutyát.        | (10) Az öngyilkosság gyávaság.                 |

A felkészüléshez ajánljuk az előző feladatokban megismert módszereket.

## MEGOLDÁSI JAVASLAT

Legyünk a diákok segítségére a vita tárgyilagos elemzésében toleránsan, de konstruktívan. (A tanárnak is csak egy szavazata van, de véleményt mondhat a lezajlott vitáról.)

## REFLEKTÁLÁS

Kivel jó vitatkozni?

T/5. 50. oldal

10 PERC

**Tanári instrukciók:** A diákok végiggondolják, milyen emberekkel jó vitatkozni. Hívjuk föl a figyelmet arra, hogy emberi és kommunikációs tulajdonságokat gyűjtsenek. Nem egy-egy szóban megfogalmazott tulajdonságra gondolunk, hanem a nyitott mondatot befejező, kifejtett tagmondatra.

**Kiemelt képességek, készségek:** reflektálás

**Célcsoport–differenciálás:** az egész osztály

**Módszerek, eljárások:** egyéni munka: gondolatok gyűjtése; frontális: megbeszélés

### 5. Kivel jó vitatkozni?

Fogalmazd meg röviden, kivel jó vitatkozni! Milyen emberrel vitatkozol szívesen?

A jó vitapartner...

- a)
- b)
- c)
- d)
- e)

